

Мира Ступица
Шака соли

Београд, октобар 2016.

*За моју децу
Мину, Миу и Максима*

Мира Ступица

ШАКА
СОЛИ

Уместо предговора

„Захвална сам свима који су кроз мој живој проишли и оставили свој трај... Упознала сам све што људско срце треба да зна: поразе и усјехе, сјид и бол, љубав и љубишке, заблуде и освешћења и, баш збој тоја, верујем да је вредно живети, хитети и смејти, не сјрахујући од оној што чека...”

Овим реченицама Мира Сјуица завршава своју књију „Шака соли”.

Прво издање ове дирљиве, искрене, тојле, тоучне књије, ненагмашне јлумице јојавило се 2000. године. Разни издавачи јоновили су ја тринаст јуја за живоја велике диве.

Ово издање је – четрнаесто. Без обзира које је – ојети је ново и свеже. И за нову јублику.

Објављујем ја уз сајласност њене унуке Мије, на чему сам јој веома захвалан.

Објављујем ову књију, ову шаку соли, ове две шаке мурости, две шаке добротје, две шаке сластји, две шаке инјиме, две шаке љубави као усјомену на велику јлумицу. Велику жену. Прошла је кроз наше живојте и оставила неизбрисив трај. Ударила је печат живој трајања.

Док завршавам јоследње јријреме за предају рукојица у шјамју, сјијла је нова, јрава вест: јозоришјте које се досад звало „Бојан Сјуица” зваће се убудуће Позоришје „Бојан и Мира Сјуица”. То је, шихо, у себи јлумица и сањала. Неодвојива од редителској маја. Њен љубимај, Јајош Марковић, која је још звала „друји Сјуица”, лансирао је ју идеју.

Мира Сјуица, и када је на оној сјрани светја, траје у нама. Траје на сцени. Траје до незаборава.

М. В.

Зуго већ не идем на прославе јубилеја, параде, доделе награда, државне свечаности. А данас, на инсистирање Јована Ћирилова, ипак, после дуго, дуго година, крећем према Југословенском драмском позоришту, на прославу 48-годишњице његовог отварања.

Пролетње сунце, тежак дан, број година и килограма, па споро и невољно ходам и мислим како је ово, у ствари, више празник моје глумачке генерације. Али, свеједно, тај дан у мени не буди нимало сентименталности. Можда то долази отуда што сам баш тих значајних дана, уместо на позорници, уплашена, несрећна и усамљена лежала с отвореном каверном на тераси санаторијума Голник. Можда зато што су ти дани почетак увреда, негирања, судара, горчина и неправди које су готово кроз цео живот пратиле Бојана Ступицу.

Улазим у глумачки салон. Одбијам кафу, сок, не седам, пењем се на други спрат, у бившу гардеробу. Степенице окрњене, итисон пун мрља, излизан. Не могу да се сетим која беше моја гардероба. Да. Трећа, отпозади. Отварам, улазим, седам. Ништа се у мени не миче, само вода из чесме капље, капље. Кроз жуте мрље старог огледала посматрам своје остарело лице. Како сам се само, пре толико деценија, пред њим кривелила и мрштила, не би ли дочарала лице своје старости. А сад га, ето, гледам. Па, ипак, пажљиво затежем чело и образе, за подбрадак ми недостаје још једна рука, али се она којој се надам не помаља.

Хоћу да прилегнем на лежај, али ми је некако јадан. Не знам шта да радим. Непријатна ми је празнина моје душе. Па

покушавам да је испуним сећањима: ето, ту је почела моја каријера, ту сам из свога бића рађала Петруњелу, Сашу Његину, Мирандолину, Грушенку, Вереницу Лоркину, Лавренсију, ту маштала њихова бића и понирала у поступке и осећања, затезала борице на њиховим хаљинама, дрхтала од стрепње хоће ли се допасти, хоће ли их публика волети. На овом лежају сам бацала крв после последње генералне пробе „Рибарских свађа”. Ту је Бојан пољубио моја уста, црвена од крви, да ме увери како то није ништа страшно: „Не бој се, девојчице, све ће бити добро, веруј ми.” И веровала сам му. Ти пољупци су за мене заувек остали никад измирена разлика између Бојана и осталих мушкараца мога света.

У овој гардероби сам седала, уморна и очајна, пред представе, после дежурња крај његовог кревета у Војно-медицинској академији, мазала своје лице кловна, за његову последњу режију, „Награду” Кубанца Кинтероа, уплитала шарене траке кроз вештачке локне за Петруњелу. Потпуно механички. Цео свет се испразнио, био је стваран само један болнички кревет. И зачудо, изашла бих на сцену и играла. Реакције и аплаузи су били на истим местима. Сетила сам се тетка Царке Јовановић која је, право са сахране свог сина, дошла на представу „Љубов Јароваје” и играла мајку која је изгубила сина. Како то можемо? Зар је привлачна снага сцене толико јака да зароби глумца као планета свој месец?

Некада сам, после представа, и ноћивала на том тврдом и уском лежају. Бојан је био у Швајцарској на лечењу од алкохолизма, а у гардероби је било топло и нисам била сама. Живела је привремено у једној од канцеларија и Блаженка Каталинић, једна од највећих глумица прошлог и мога времена. На решоу смо припремале скромну вечеру. Често нам се придруживала и тетка Ана Паранос, стара, оката лепотица. Становала је у Раковици, па би, због дужина представа, често каснила на једино превозно средство – воз. А некада возови нису, због високих снежних сметова, ни кретали с београдске станице.

Како нас је само једанпут постидела! На састанку ансамбла,

између осталих, питали су и њу како се осећа у новој кући и има ли неку примедбу. „Не”, одговорила је стара госпођа. „Сви су тако драги и добри према мени, нико не прође поред мене а да ме не упита: 'Како сте, тетка Ана?' Само још нико није сачекао да му на његово питање одговорим.”

Причале су њих две о животу глумаца свога времена, о попуцањима, немаштини, о презиру који су као провинцијске глумице изазивале, о напорним премијерама сваких недељу дана. У ствари, причале су о својој неисцрпној љубави за даске које живот значе.

Да избегнем бројне сусрете, силазим тихо, као лопов, споредним степеницама, поред реквизите, и улазим у мрак позорнице. Завеса према гледалишту спуштена. Само у дубини чкиљи дежурна лампица. Стојим и удишем мирис позорнице. Мирис је непогрешан кључ за отварање сећања.

Сећам се, седим иза кулиса у дубокој фотељи и у мраку чекам на излазак. И полако ми се у том мраку помаљају чудни обриси натовареног намештаја реквизита и неких дењкова који мирно, баш као и ја, чекају да изиђу на ону страну и да се од крпа и летви под рефлекторима претворе у дворце, салоне и шуме. Подсећа ме на моју Сашу Његину, кад ми реквизитерка Богданка, у том мраку, без речи, додаје већ одсечену плетеницу коју ћу ја овлаш причврстити испод шешира, да бих је пред публиком „одсекла” и поклонила свом драгом Пећи, као последње збогом на расстанку. И док би Јожа Рутић за то време пребирао на гитари, а нас двоје загрљени ћутали, у публици би гада залепршале марамице, као да је одједном јато голубова улетело у салу. Сећа ме на воз који тихо, на прстима, вуку бински радници, на чика Туцу у црвеним сатенским козачким димијама који, већ намештен на столици станичног ресторана, чека само чегртање покретне бине која ће га довести пред публику, да удари први акорд на балалајци. На тетка Ану која мирно седи на великом дењку који ће мало касније вући по перону последње слике у „Талентима”. Разнежују ме та сећања на нестварне обресе, на шумове, на мирис туткала и прашине, на

тај мрак и муклу тишину у којој се крећем. Гледам са нежно-шћу бински тепих, излизан од наших стопа, тихих глумачких стопа, док се по мраку приближавамо причи у коју ступамо.

Батргам преко мрачне позорнице, па преко гледалишта, и улазим у велики фоаје за публику. Милуновићев мозаик „Југославија“ деценијама ће дочекивати и испраћати генерације глумаца и публике. Све ће нас надживети. Надживело је уметничко дело и свога ствараоца, па и земљу коју је представљало.

Наши фотоси из 1948. још увек су по зидовима. Гледам свој! Волела бих да му променим фризуру: њемношка па руски. Гледам млада, лепа лица. Многих нема. Нема мог лепог Јована Милићевића, мога партнера, мога љубавника са сцене.

Срела сам га неколико месеци пред његову смрт. Враћали смо се из неке библиотеке у којој смо нешто рецитовали. Гегали се полако низ улицу, ћутали и питали за децу и здравље. Па опет мало ћутали и на раскрсници рекосмо једно другоме: „Ајд' здраво!“ Продужих, смешећи се. Јован и ја ћутимо баш као неки стари брачни пар. Зауоставих се, па ми и јесмо, у ствари, стари брачни пар после толико деценија љубави на сцени.

Наш сценски живот почели смо као сасвим млади људи – Иванко и Луцијета у „Рибарским свађама“, Великатов и Његина у „Талентима и обожаваоцима“ – а завршили као већ стара господа – Алиса и Томас Мор.

Први пут сам га срела у пролеће 1946. Имао је испитну представу у Народном позоришту. Из радозналости уђох у гардеробу и одмах ми падоше у очи два лепа момка, Зоран Ристановић и Јован Милићевић. Зоран, нежан, са јасно плавим очима, благо ироничним осмехом на уснама, збуњив, сав светао; Јован, робустан, дивног динарског профила, врелих црних очију, снажан, сав мрк. Нисам тада ни слутила да ћу много година гледати у та два дивна ока која ће ми бити драгоцени глумачки ослонац.

Био је откровење кад се 1947. појавио као Јаровој, у „Љубов Јаровајој“. Било је невероватно да дечко из студентске клупе стане на позорницу и донесе толико зрело глумачко богатство

и мушку лепоту и снагу. Природа не чини то често, али у Јовановом случају она је, његовим карактером и његовом суштином, моделирала његово лице: чисто, правилно, мрко, а топло.

Временом га упознавајући, видела сам да приватно има тако мало од глумца: ни глумачку причљивост, ни кокетерију, ни нарцисоидност. Као да није припадао ни сталезу, ни својој времену. Као да је дошао из неког прошлог патријархалног живота, из времена реда, одговорности, озбиљности, из времена часне речи.

У својих двадесетак година био је већ зрео, стамен човек и ту своју људску грађу уносио је у своје улоге. Његова комуникација у раду са редитељем и партнерима била је кратка и језгровита. Није се на пробама упуштао у стваралачке кошмаре, у којима смо се ми остали радо брчкали као гола деца у кориту. Био је стидљив. Он је своју глумачку муку обављао у самоћи.

Наш приватни однос био је, некако, рођачки. Чак пасивно рођачки. После оних гејзира љубави на сцени, одмарали смо се једно од другог. Он се нама, девојкама, поставио као старији и строг брат. Кад је требало да пођемо на неку нашу заједничку тезгу, имала сам озбиљну трему. Знала сам да ће ме његово строго око добро мотрити и да ми ништа неће праштати. Док бих возила, гунђао би. Морала сам пред њим и да једем полако и ритуално. Кад бих се заборавила и, по свом обичају, стуштила на храну, рекао би ми: „Знаш како код нас у Босни зову тако алаве, ко што си ти? Погузија.“ Не, није ме нимало штедео. Али то ми је, на неки начин, било и мило. Иако сам од њега била старија годину или две, због своје несавршености, осећала сам се много млађом.

Био је то свој човек! Што си га дуже познавао све си га више волео и поштовао, док је у животу најчешће обратно. Био је достојанствен и непоткупљив. Преко похвала је прелазио ћутке, а неправде, којих је било много, у самоћи боловао. Био је ускраћен за многу лепу реч и многу награду. Отишао је пре него што је примио „Добричин прстен“ који му је жири већ био из-

гласао – као да је хтео да му неправда у глумачкој судбини буде до краја доследна.

Идем полако према Бојановој бисти, коју је урадио Антун Аугустинчић. Гледам. То је баш он. Затворених очију, прелазим руком преко његовог лица. Све то познајем. Долазим до грбице на његовом носу и одједанпут ми грунуше сузе. Узбудила ме, узбудила ме та грбица и, као у самртника, пролази ми цео наш живот пред очима.

Лондон, 8. мај 1970, Војна болница. Пуцањ шампањца ме је као метак погодио и као да се баш тада мој живот и завршио. Стајали смо уз Бојанов кревет, моја ћерка Мина, Шкотланђанка сестра Морисон, лекар Војне болнице у Лондону и ја. Дрхтавих руку принела сам пенушаву чашу Бојановим уснама, клекла и наслонила образ уз његов. Венчали смо се на овај дан пре двадесет три године, док сам још увек лежала у павиљону бр. 3 санаторијума Голник у Словенији. Осмога маја обукла сам сиви костим од габардена, опшивен светлосивом траком „метлицом“ и кренула са Бојаном дуж тераса и прозора начичканих болесницима који су нам махали и који су, бар тога дана, поверовали у снагу живота, љубави и оздрављења.

Била сам мирна на венчању у Крању. Бојан нервозан и узбуђен. Ко зна какви су му се страхови врзмали по глави. Директор Голника проф. др Нојбауер и проф. Чрто Зорц, као сведоци, озбиљни, а Фране Милчински Јежек (словеначки Чкаља), архитекта Душан Омахен и глумац Стане Север неозбиљни и добро нацврцани, баш како свадби и приличи. На ливади Крањске горе бели столњак, а на њему много ђаконија које је Бојан донео и сам припремио код маме у Љубљани. Наоколо планине са снежном капом, а ливада у цвату. Седела сам на трави наслоњена на свога мужа, озбиљна и замишљена.

Спавали смо у Крању у хотелу. Ујутро су нас пробудили пуцњи, жамор веселе поворке људи који су славили 9. мај – Дан победе. Гледала сам кроз прозор на заставе, шаренило и весеље и све то учинило ми се добрим знаком за нашу будућност.

А данас преподне добила сам његове последње лекарске резултате и схватила да за нас више будућности нема.

Сркнули смо шампањ, у тишини. Тврд осмех жуљио ми је образе. Енглези брзо спустише недопијене чаше и затворише врата. Мина приђе прозору, а ја кренух ка Бојану. Али, као епилептичар, осећам како се ближи напад празнине у мојој глави. Напуштају ме мисли једна по једна. Панично задржавам њихове репове, али се оне вешто извлаче, муњевито нестају, остављајући ме у вакууму. Паника. Затим, срећом, прилив адреналина и ја говорим брзо, без даха: „Све је у реду, резултати су много бољи, али ћемо, због привремене одузетости ногу, морати на озбиљну рехабилитацију. Цвијетин Мијатовић Мајо и Сибина нуде нам замену нашег стана на четвртном спрату за њихову вилу на Дедињу, где ће за неко време моћи да се направи прилаз за колица. Усталом, шта?! Рузвелт је из колица владао целим континентом!“ Не слуша ме. Поглед му је опет као и ових дана негде горе, ка плафону. Знам, одлази. Ничим га не могу задржати. Хоћу да свиснем. У стомаку ми је туткало.

Нећу да удем у „Ступицу“. Била сам пре годину-две. Очекивала гледалиште у тамноплавим дискретно дезенираним тапетима, разнобојна, како је Бојан говорио, светлећа тела по зидовима и смешне столице. А ушла сам у туп и сив хангар за тракторе. Побогу, не увлачите сивило у театар! Вратите му ђинђувицу. Она му тако добро стоји. Ступица је то разумео много боље но што то неки својом сивом памећу мисле.

Мина каже да он и ја никада нисмо били господин и госпођа, да смо били страшно млади и смешни и да ме је сјајно размазио. Каква су нам само била путовања! Добри су били, тог нашег последњег лета, шкампи под Перголом на Дуину. А „Дамма бјанка“, шкампи у тањиру, а ноге у мору! Вожња кроз Доломите, Лаго ди Гарда, Сирмионе, код газде Италијана у соби изнад ресторана гледали смо астронауте Армстронга и Олдрина како цупкају по Месецу. Договорили смо се да и идућег лета дођемо на Лаго ди Гарда, у диван градић Сало. Тада га је болела кичма. Била је то, веровали смо, као и увек последица лого-

ра. Тешко је устајао и седао у кола. Сваког пута ме је терао да се окренем и не гледам. Љутио би се кад бих му прилетела у помоћ. Никада није говорио о болестима, а ни другима то није дозвољавао. На врху Алпа, према Кортини д'Ампецо, на једном пропланку, убрао ми је, знам колико тешко, букетић цвећа.

Прогања ме осећање кривице што тако мало чиним за његову успомену. А онда помислим, па он је сам већ много учинио за своје дуго трајање: сазидао је три позоришта, одгојио је много талентованих глумаца, направио са њима много антологијских представа, а иза себе има безброј лоших и увредљивих критика. Па куд ћеш лепшу биографију?! Волим што сваког дана прочитам: „Вечерас у осам сати у Бојану Ступици игра се...”

Али његово право дело је Југословенско драмско позориште. У њега је уградио највећи део своје снаге и лепоте свога талента. И то, ето, траје кроз све таленте те сјајне позоришне куће, скоро педесет година. Бојанов омиљени цитат: „Кад чујем како шуми младогорица посађена мојим рукама, ја сам срећан да је и клима мало у мојим рукама и да ће, ако човек кроз хиљаду година буде срећан, у томе бити и мало моје заслуге. Кад посадим брезицу и после видим како се она зелени и њише на ветру, душа ми се испуњава поносом” (Чехов).

Зато се устежем да уђем у салу и слушам јубилејска слова, а да као много пута не чујем његово име.

Враћам се опет његовој бисти, да је се нагледам. Уз топао говор, годину дана после Бојанове смрти, открио ју је Љубиша Јовановић, човек који ме је као глумац, и као људско биће, очарао заувек. Било је много света, много глумаца, пријатеља. Он да се чуо снимљен Бојанов глас. Миран, дубок, са саветима и идејама шта нам је убудуће чинити – као да је већ тада знао да неће моћи лично да нас води. Одатле мој једини фотос са Љубишом. Није прошло ни годину дана, а и он је заувек отишао. На фотографији делује тако чврсто и здраво.

Стресем се кад неко каже покојни Љубиша или покојни Бојан. Да ли ико у свету каже покојни Лоренс Оливије или покој-

ни Жан-Луј Баро? Кад год мислимо на све те наше велике љубави, они су стално у времену садашњем са нама.

По природи нашег посла, читавог дана смо у позоришту, на пробама, представама. Увече бисмо се скоро сви нашли у Клубу књижевника, код Иве и Буде. Тако смо живели. Тако се дружили. После Бојановог одласка, Соња Хлебш, Љубишина жена, и Љубиша су се још више свили око мене. Ненаметљиво, како су само та два суптилна бића умела. Пијуцкајући вино на тераси „Топле” у Херцег Новом, питала сам Љубишу: „Зашто ме Бојан није упозорио да не трошим тако неумерено емоције и сузе на позорници? Сад знам да их треба добро пригушити, јер људска мука да се у болу сачува достојанство потреса много више од потока суза.” Одговорио ми је: „Бојан је био мудрац. Твоје знање, твоје глумачко здање, стајало је на четири стуба: таленат, рад, машта и емоција. Да ти је било који од њих померио, твоје здање би се накривило, а можда и пало. Он је чекао да сазриш, стекнеш лично искуство и њиме одмериш и умериш све елементе које као глумац носиш. Ево, сад си у реду.” Добро и сликовито објашњено. Знао је Љубиша многе тајне и живота и нашег посла, али о њима није волео да разглаба. Он је био најдобродушнији и најбољи човек у позоришту. И ту доброту делио је несебично.

Због силне комуникације са ратним, партијским, кафанским, глумачким, спортским друговима, који су сви желели да стану близу његовог значаја и галантности, због вреве и пене око себе, у чему се одлично сналазио, али и непотребно трошио, имали смо утисак да је потпуно откривен, отворен, без тајне и вела. Да, био је то само спољним слојем свога бића. Остало је било за све затворено. Био је човек широких гестова, а кратких реченица. Само би, каткад, умео да нас прене неком сјајном мишљу, успутно реченом, као да се стидео што му се случајно отела. Као мушкарац, и поред супротног гласа о њему, био је наиван и чедан. Баш како мушкарчини и приличи. Велики глумачки и животни терет носио је на својим широким плећима, не мрштећи се – под њиме је пре времена и пао.